

5. Україна починається з тебе: за підсумками обласного конкурсу бібліотек з національно-патріотичного виховання громадян / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. Хмельницький, 2017. 28 с.

Шахрай В. М., м. Київ

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті наголошується на важливості патріотичного виховання у час спротиву українського народу російській агресії, розкривається сутність понять «національна свідомість», «патріотична свідомість», акцентується увага на можливостях української літератури у вихованні патріотичної свідомості учнів, визначаються форми та методи роботи з учнями з метою заохочення їх до читання літератури про події російсько-української війни.

Ключові слова: національна свідомість, патріотична свідомість, сучасна українська література, учні, форми та методи роботи.

Abstract. The article emphasizes the importance of patriotic education during the resistance of the Ukrainian people to Russian aggression, reveals the essence of the concepts of «national consciousness», «patriotic consciousness», focuses attention on the possibilities of Ukrainian literature in the education of students' patriotic consciousness, defines the forms and methods of working with students in order to encourage them to read the literature of the period of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: national consciousness, patriotic consciousness, modern Ukrainian literature, students, forms and methods of work.

У час спротиву українського народу російській агресії зростає важливість патріотичного виховання дітей та молоді. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (прийнятий 13 грудня 2022 року) в статті 9, пункті 4 зазначається, що одним із напрямів громадянсько-патріотичного виховання є формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, любові до України, поваги до державних символів та державної мови [7].

Як вказують автори підручника «Основи філософських знань», свідомість є вищою, специфічно людською формою «саморегуляції взаємовідносин зі світом (зовнішнім і внутрішнім), природою, суспільством, іншими людьми, самим собою, яка полягає у створенні та використанні ідеальних образів світу за допомогою розумових, емоційних, вольових процесів у їх єдності і одночасно у наданні ідеальним образам певного змісту за допомогою процедур рефлексії і самосвідомості, у виробленні певного ставлення до світу» [6, с. 341].

Важливе значення у становленні особистості є усвідомлення нею соціокультурної належності, зокрема національної, що сприяє засвоєнню норм, традицій, ідеалів, цінностей рідного народу [6, с. 351].

У національній свідомості особистості виокремлюють уявлення суб'єкта про свою приналежність до певної національної спільноти, позитивне її сприйняття, зокрема її минулого та сьогодення, оволодіння рідною мовою, усвідомлення національних цінностей, готовність захищати територіальну цілісність Батьківщини та примножувати її надбання [2, с. 19]. Стрижнем національної свідомості, на нашу думку, є свідомість патріотична, що характеризується передусім активною спрямованістю на утвердження та розвиток своєї нації.

Можемо вважати, що патріотична свідомість особистості відображається, зокрема, у витвореному нею образі Батьківщини, що має вагомі історичні й культурні надбання та громадян, які їх створюють та примножують, у позитивних емоціях до своєї Батьківщини, у наявності волі до захисту її соціальних, культурних здобутків та свободи.

Важливо визначити педагогічні засоби виховання патріотичної свідомості. Одним із цих засобів, що мають належний виховний потенціал, є українська художня література. На це звертає увагу І. Бех, називаючи важливим засобом національно-ціннісного збагачення знайомство школярів з літературними текстами, у яких «розгортаються певні події, пов'язані з національним буттям через діяння конкретних постатей, що творили національну історію на певному відрізку часу» [1, с. 68]. Водночас, на думку відомого дослідника, таке знайомство має бути спрямоване передусім не на зовнішні вияви життя героя, а на його душевні пориви, «заради яких він бореться» і які «утверджує наперекір всіляким перепонам» [1, с. 69].

Використовуючи українську художню літературу з метою виховання патріотичної свідомості, варто взяти до уваги думки Н. Миропольської, яка характеризує художню мову як таку, «що здатна відтворювати дійсність не “прямолінійно”, а образно, не тільки повідомляти, а й впливати на внутрішній

стан того, хто її сприймає». Тому неправильним буде лише донесення до учня-читача змісту художнього твору. Необхідним є занурення учнів у процес емоційного співпереживання з його героями [4, с. 15].

На значний потенціал української літератури у вихованні в школярів любові до Батьківщини, відповідальності за її долю, патріотичних почуттів вказує В. Коваль [3]. Вважаємо доцільним застосування в сучасному виховному процесі запропонованого дослідницею алгоритму педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток патріотичних почуттів школярів засобами української художньої літератури: 1) знайомство учнів із творами української літератури, їх осмислення, розуміння сюжету твору, літературних образів, аналіз політичних подій, що знаходять відображення в творі; розвиток здатності побачити патріотичні аспекти твору та виявити патріотичні почування героїв; 2) формування потреби школярів у внутрішньому спілкуванні з героями літературного твору; 3) вироблення вмінь висловлювати власні судження щодо вчинків персонажів творів, поєднувати відображене в творах з проблемами сучасного життя; 4) з'ясування ефективності впливу творів художньої літератури шляхом написання учнями творчих робіт, їхньої участі в позакласних виховних заходах.

Для виховання патріотичної свідомості важливим є вибір таких творів художньої літератури, які, завдяки своєму змісту та зображуваним персонажам, спонукають учнів задумуватися про соціальні, культурні процеси в країні, розвивають прагнення знайти своє місце в цих процесах, допомагають у пошуці зразків поведінки, сприяють виявленню власних творчих здібностей учнів, зокрема в галузі літературної творчості. Вважаємо за потрібне використовувати з цією метою твори сучасної української літератури, зокрема періоду російсько-української війни поч. ХХІ століття.

Різні аспекти російсько-української війни знайшли відображення в багатьох художніх та публіцистичних творах як відомих письменників, так і безпосередніх учасників воєнних подій – воїнів, волонтерів, журналістів. Цікавими, емоційно насиченими є твори Т. Горіха Зерня («Доця»), А. Куркова

(«Щоденник Майдану та війни»), В. Шкляра («Чорне сонце»), Б. Жолдака («Укри»), С. Жадана («Інтернат»), С. Дзюби та А. Кірсанова («Позивний «Бандерас») тощо. Ці твори дають учням, насамперед старших класів, значний матеріал для роздумів про долю Батьківщини, її громадян, життєві вибори та вчинки.

Патріотично спрямованою є повість В.Шкляра «Чорне сонце». Ознайомлення старшокласників з цим твором, його обговорення та осмислення допомагає розвитку їхніх патріотичних почуттів. На думку С. Мірошник, «аналіз твору сприятиме усвідомленню старшокласниками української національної ідеї, сутності дієвого патріотизму та громадянської позиції, національному самоусвідомленню завдяки зображених у повісті образів-персонажів – наших сучасників, захисників України, справжніх патріотів, які відстоюють її незалежність від російського агресора на сході країни, бійців полку «Азов», волонтерів (на прикладі волонтера Андрія Штепи) – й уособлюють цвіт української нації, людей, які, залишивши спокійне, розмірене життя в минулому, добровільно захищають державу від ворога, відстоюють її незалежність» [5, с. 57].

Вважаємо, що літературні твори про російсько-українську війну не стануть надто складними для сприйняття сучасними учнями, оскільки, на думку А. Фасолі, теперішні підлітки відчують потребу в літературі, яка б «говорила» з ними на теми з дорослого життя і «по-дорослому» [8, с.363].

Для зацікавлення учнів читанням, зокрема читанням творів української літератури, в яких відображені події російсько-української війни, необхідно використовувати як традиційні форми і методи педагогічної роботи (гуртки, читацькі клуби, читацькі конференції, застосування методів бесіди, розповіді, дискусії тощо), так і інноваційні, пов'язані, зокрема, з цифровими технологіями (створення буктрейлерів (відеороликів про книги), розв'язування веб-квестів, поширення інформації про книги в соціальних мережах, обговорення книг в соціальних мережах тощо). Цікавими для учнів будуть флешмоби літературної тематики, застосування технології буккросінгу, зустрічі з творчими людьми,

передусім з тими, які безпосередньо пов'язані з воєнними подіями.

Застосування різних форм і методів педагогічної роботи з учнями, розвиток їхньої емоційної співпричетності до подій та персонажів літературних творів про російсько-українську війну, залучення школярів до активного діалогу про суспільні процеси сприятимуть розвитку читацької активності та інтересу учнів до художньої літератури соціально-моральної проблематики, вихованню патріотів рідної землі, які прагнуть до примноження національних здобутків та самовираження на ґрунті культури рідного народу.

Список літератури.

1. Бех І.Д. Особистість у сьйві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.
2. Івченко Ю.В. Національна свідомість і патріотизм як чинники відродження Української держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6(21). Т. 1. С. 18-21.
3. Коваль В.О. Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1999. 16 с.
4. Миропольська Н.Є. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : автореф. дис. ... докт. пед. наук :13.00.01. Київ, 2003. 39 с.
5. Мірошник С.І. Утвердження національної ідеї у вивченні української літератури старшокласниками. *Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді як чинник її соціального зростання* : матеріали Всеукраїнського симпозиуму-практикуму (м. Біла Церква, 26 травня 2021 р.). Біла Церква : КНЗ КОР «КОШОПК», 2021. С.55–60.
6. Основи філософських знань: підручник / М.І. Горlach, В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.П. Требін та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 1028 с.
7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України № 2834-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text>
8. Фасоля А.М. Модель дитячого читання у ХХІ столітті. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*. 2012. Вип. 3. С. 358-370.

Шворак Н. В., м. Київ

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Замовлення сучасного суспільства – виховання здорового, фізично міцного підростаючого покоління в дусі патріотизму та підготовка його до захисту Батьківщини. Починати роботу з патріотичного виховання потрібно зі створення для дітей теплої, затишної атмосфери. Кожен день дитини в дитячому садочку має бути наповнений радістю, усмішками, добрими друзями, веселими іграми. Одним з ефективних засобів вирішення завдань патріотичного виховання підростаючого покоління є фізичне виховання, заняття фізичною культурою і спортом.